

**UNIPIITSEERITUD KRIMINAALSTATISTILISTEST JA KRIMINO-
LOOGILISTEST MÄITAJATEST NING KURITEGEVUSE KOHTA
INFORMATSIOONI OTSIMISE SÜSTEEMI LOOMISEST**

I. R e b a n e ,
Sõgusteaduse doktor, professor
TRÜ kriminoloogia laboratoorium

1. Kuritegevusvastane võitlus on seda edukam, mida suuremad on meie teadmised kuritegevusest. Kuritegevuse moodustavad aga üksikud, teataval ajavahemikul ja territooriumil toimepandud kuriteod. Kriminoloogilises kirjanduses märgitakse põhjendatult, et individuaalne kuritegelik käitumine on kuritegevuse "algrakk".¹ Õeldust järeldeb, et kuritegevusest pildi saamiseks peab olema teada, kui palju ja missuguseid kuritegusid teataval ajavahemikul ja territooriumil toime pannakse. Teiste sõnadega: kuritegevuse uurimine pole võimalik k r i m i n a a l - s t a t i s t i k a t a . Peamiselt just kriminaalstatistika varustabki kriminoloogiat, aga ka kriminaalõigusteadust faktilise andmestikuga kuritegevuse kohta. Ilma kriminaalstatistikata jääks kuritegevuse uurimine suurel määral spekulatiivseks, lünklikuks, pinnapealseks ning oma järeldustes ennatlikuks või koguni meelevaldseks. Ning kuritegevusvastase võitluse praktikagi kaotaks kriminaalstatistikata palju oma sihipärasusest.

Kriminaalstatistika eriline tähtsus kuritegevuse teaduslikul uurimisel, s. t. kriminoloogias ja kriminaalõigusteaduses (õeldu kehtib aga ka kuritegevusvastase võitluse praktika kohta) seletub sellega, et kuritegevus ei ole üksikkuritegude lihtne arit-

¹ Vt. В. Н. Кудрявцев. Причинность в криминологии. (О структуре индивидуального преступного поведения). М., 1968, стр. 4.

meetiline summa. Erinevalt üksikkuriteost on kuritegevus sotsiaalne massnähtus. Juba V.I. Lenin kirjutab: "... peab silmas pidama reeglit, et ühiskonnateaduses... on tegemist massiliste nähtustega, aga mitte üksikute juhtudega."²

Sotsiaalsetes massnähtustes avalduvad teatavasti statistilised seaduspärasused. Need seisnevad selles, et üksiknähtuste, antud juhul konkreetsete kuritegude individuaalne eripära tasandub vastastikku ning ilmneb teatav, enam või vähem stabiilne keskmine. Seepärast osutubki üksikkuriteo spetsiifika kuritegevuse kui sotsiaalse massnähtuse seisukohast juhuslikuks ja ebatüüpiliseks. Kuritegevusest pildi saamisel asja tuumani jõudmiseks tuleb arvestada küll kõiki teataval ajavahemikul ja territooriumil toimendanud kuritegusid, kuid ühtlasi on vaja statistilise meetodi abil tuvastada, mis on kõigile kuritegudele ühine, tüüpiline ja oluline. Üksikjuhtumi seisukohast küll olulisest, kuritegevuse kui massnähtuse mõistmise aspektist aga teisejärgulisest või üldse tähtsusetust tuleb abstraheeruda. Ainult sel viisil ongi võimalik selgusele jõuda kuritegevuses kui sotsiaalse massnähtuse avalduvates seaduspärasustes, mille mõjul juhuslikud kõrvalekaldumised keskmisest vastastikku taanduvad, nendes seaduspärasustes aga leiab väljenduse nähtuse kui terviku suhteline stabiilsus ning püsivus, tema keskmine suurus, senine dünaamika ja edasine arengutendents.

Belnevaga ei piirdu statistilise meetodi tähtsus kuritegevuse teaduslikul uurimisel. Kuna kuritegevus on sotsiaalne massnähtus, tuleb seda vaadelda vastastikusel seel teiste sotsiaalsete nähtustega, tingituses ühiskondliku elu olulistest protsessidest, kõrvutades kuritegevust ja neid protsesse vastastikku. Mõistagi võib neidki protsesse ja viimastes avalduvaid seaduspärasusi vaadelda arvuliste näitajate abil, tõmmates paralleele nende ja kriminaalstatistika andmete vahele. Sellest seisukohast on viljakas näiteks kriminaalstatistiliste järelduste ning demograafilise, majandus-, moraali- jm. statistika andmete võrdlev analüüs. Kuid siin ilmneb, et kriminaalstatistika ja üldse statistilise meetodi kasutamisel kuritegevuse uurimiseks on teatavad piirid.

² V. I. L e n i n . Teosed. 21. kd., lk. 215.

Kuritegevuse igakülgne uurimine tugineb küll kriminaalstatistikale ning lähtub selle abil tuvastatud statistilistest seaduspärasustest, mis kuritegevuses avalduvad, kuid samal ajal peab see olema laiahaardelisem ning jõudma kuritegevuse ja ühiskondliku elu oluliste protsesside vastastikuste seoste igakülgse mõistmiseni. Selleks ei piisa aga enam kriminaalstatistikast ning statistilistest meetoditest, vaid siin peab kasutama ajaloolise materialismi kogu teaduslikku arsenalit ning viimasest lähtuvaid mitmesuguseid muid spetsiaalseid uurimisevõtteid.

Kõneldes kuritegevuse uurimisest kriminaalstatistika ja üldse statistiliste meetodite abil, ei tule selle all mõelda üksnes teaduslikku uurimistööd sõna täpse tähenduses. Sugugi vähem tähtis ei ole kriminaalstatistika le toetuv kuritegevuse uurimine otseselt kuritegevuse vastase võitluse praktika huvides. Tõsi küll, ka kuritegevusvastase võitluse praktika peab olema rajatud teaduslikele alustele ning seepärast ei saa tõmmata jäika eraldusjoont kuritegevuse uurimise teaduslike ja praktiliste eesmärkide vahele. Siiski võib väita, et kriminaalstatistikale toetuva teadusliku uurimistöö seos kuritegevusvastase võitluse praktikaga ei ole nii vahetu kui kriminaalstatistika andmete kasutamisel justiitsorganite endi poolt. Viimased koguvad ja töötlevad kriminaalstatistilist informatsiooni eelkõige selleks, et avastada nende poolt peetava kuritegevusvastase võitluse kitsaskohti, hinnata selle võitluse seniseid tulemusi, ning nendest lähtudes ja silmas pidades kuritegevuses ilmnevaid tendentse, prognoosida kuritegevust ja vastavalt sellele planeerida oma edaspidist tööd. Teaduse side praktikaga ei ole nii vahetu, pealegi on teaduslik uurimistöö sügavam, laiahaardelisem ja taotleb ulatuslikumaid eesmäärke.

2. Igasugune kriminaalstatistika rajaneb kriminaalregistratsiooni le, s. t. üksiku kuriteo ja kurjategija kohta andmete kogumisele ja fikseerimisele. Nimelt pole võimalik koguda andmeid vahetult kuritegevuse kui sotsiaalse massnähtuse kohta, kuna sellisena ei ole kuritegevus ise otseselt jälgitav

ega nähtav. Registreerida saab ainult üksikuid kuritegusid ja kurjategijaid neid iseloomustavate tunnuste kaudu.

Et kriminaalregistratsiooni abil jõuda kuritegevuse kui sotsiaalse massnähtuse oluliste tunnusteni, peab üksikkuritegu ja -kurjategijat iseloomustavad näitajad valima selliselt, et neid oleks võimalik statistiliselt üldistada ja töödelda ning et need oma üldistuses oleksid kuritegevuse olulised tunnused.

Kuritegevust iseloomustavaid tunnuseid saab mõnevõrra tinglikult jagada kahte suurde rühma: esiteks - kriminaalstatistilisteks ja teiseks - kriminoloogilisteks tunnusteks ehk näitajateks. Mõningasest tinglikkusest võib siin kõnelda seepärast, et kriminaalstatistilised näitajad pakuvad kahtlemata ka kriminoloogilist huvi, kurjategija isiksusse puutuvad andmed on aga nii kriminoloogilise kui ka kriminaalstatistilise tähtsusega.

K r i m i n a a l s t a t i s t i l i s t e näitajate abil on võimalik saada informatsiooni kuritegevuse seisundi, struktuuri ja dünaamika kohta. Siinkohal puudub vajadus nendel mõistetel peatumiseks, kuna oleme neid üksikasjalikult käsitlenud teisel.³ Märgitagu üksnes, et informatsiooni kuritegevuse seisundi, struktuuri ja dünaamika kohta on kriminaalregistratsiooni abil võimalik saada ilma eriliste raskusteta. Asi on selles, et näitajad, mille abil määratakse kindlaks kuritegevuse seisund, struktuur ja dünaamika, kuuluvad peamiselt kriminaalõiguse valdkonda. Need on valdavas osas tuletatavad üksikkuritegu kui kriminaalõiguslikku nähtust iseloomustavatest juriidilistest tunnustest. Kriminaalõiguslikud mõisted on aga seaduses kindlapiirselt fikseeritud. Pealegi tuvastatakse toimepandud kuriteo kriminaalõiguslikud tunnused uurimise käigus ja kohtus täpselt. Selliste tunnuste abil iseloomustatakse näiteks kuriteo toimepanemise aega ja kohta, kuriteo toimepanemise viisi, kuritegelikku tagajärge, kuritegeliku käitumise staadiume, kuriteost osavõttu ja selle liike, süüvormi, kuriteo toimepanemise motive ja eesmärki, kuriteo kvalifikatsiooni jne. Siia kuuluvad ka andmed kuritegude konkurentsi, mõistetud karistuse jms. koh-

³ Vt. Ilmar R e b a n e . Algteadmisi kriminoloogiast. Tln., 1975, 2. peatükk.

ta. Summeerides andmed, mis iseloomustavad kriminaalregistratsioonist hõlmatud üksikkuritegusid juriidiliselt, saamegi üldise pildi kuritegevuse kui maaenähtuse seisundist, struktuurist ja dünaamikast.

Õeldu on suurel määral kehtiv ka kuritee subjekti iseloomustavate demograafiliste või nn. ankeetandmete kohta. Needki on üsna kindlapiirilised ning uurimise käigus ja kohtus täpselt tuvastatavad.

Nagu kriminaalstatistilised andmed üldse, on ka kuritegevuse seisundi, struktuuri ja dünaamika kohta käivad statistilised andmed, mis saadakse kriminaalregistratsiooni käigus kogutud andmete üldistamise teel, nii kriminoloogilise kui ka kriminaalõigusliku tähtsusega. Neid kasutavad oma uurimustes nii kriminoloogia kui ka kriminaalõigusteadus. Kuid mõistagi on need andmed hindamatu väärtusega ka justiitsorganitele nende igapäevases praktilises töös. Nende puudumisel on mõeldamatu kuritegevuse prognoosimine ja kuritegevusvastase võitluse planeerimine. Täiel määral kehtib õeldu ka kuritee subjektiivselt puutuvate arvandmete kohta.⁴

Kuritegevust iseloomustavad peale kriminaalstatistiliste näitajate ka kriminoloogilised näitajad. Ulatuslikud empiirilised andmed kuritegevuse kriminoloogiliste näitajate kohta on üheks eelduseks kriminoloogia valdkonnas tehtavale teaduslikule uurimistööle, kuid nendel on suur tähtsus ka kuritegevusvastase võitluse praktikas.

Teatavasti on kriminoloogia tähtsamaiks uurimisobjektideks kuritegevuse ja individuaalse kuritegeliku käitumise põhjused ning neid soodustavad asjaolud, samuti kurjategija isiksus. Siinkohal tulebki selgusele jõuda selles, kas ja mil määral on võimalik kriminaalregistratsiooni abil koguda usaldatavat kriminoloogilist alginformatsiooni.

Ka antud juhul tuleb lähtuda sellest, et kriminaalregistratsiooni käigus saab hankida informatsiooni vaid üksikkuritee ja konkreetse kurjategija kohta. Kui võrd see in-

⁴ Vt. И.А. Ребане. О разграничении науки советского уголовного права и советской криминологии. - Уч. зап. Тартуского университета. Вып. 376. Труды по криминологии У. Тарту, 1975, стр. 32-33.

formatsioon puudutab individuaalse kuritegeliku käitumise põhjusi ja seda soodustavaid asjaolusid, samuti konkreetse kurjategija isiksust, on sel kriminoloogiline tähtsus. Informatsiooni lihtne aritmeetiline summeerimine ei vii aga automaatselt kuritegevuse kui sotsiaalse massnähtuse kriminoloogiliste näitajateni. Et nendeni jõuda, tuleb alginformatsiooni selekteerida - välja selgitada, mis on atüüpiline ja ebaoluline massnähtusele, ning see kõrvale heita, seejärel aga statistiliselt üldistatud materjali teaduslikult analüüsida ning lõpptulemusena teha asjakohased teoreetilised järeldused.

Kriminaalregistratsiooni käigus kogutava kriminoloogilise algmaterjali ulatuse määramisel ei tohi toimida meelevaldselt. On lubamatu selle informatsiooni ääretu laiendamine. Siin peab tuginema mingile teoreetilisele kontseptsioonile, millest lähtudes saaks vastata küsimusele, kas kogutav empiiriline andmestik on kriminoloogilisest aspektist vajalik või mitte.

Teatavasti on konkreetse kuriteo vahetuks põhjuseks kuriteo subjekti tahteakt - tema otsus toime panna kuritegu või käituda kuritegelikku tagajärge põhjustaval viisil. Kuna aga kuriteo subjekti tahteakt ise on determineeritud, siis tuleb kuriteo põhjuste hulka arvata ka need faktorid, mille mõjul inimene võtab vastu otsuse toime panna kuritegu või käituda kuritegelikku tagajärge põhjustaval viisil. Teiste sõnadega: kriminoloogia uurib konkreetse kuriteo põhjusi kuriteo subjekti tahteakti prismas.⁵

Kuriteo subjekti tahteakti kohta võib saada teatava kujutluse juba kriminaalõiguslike näitajate alusel. Seda tahteakti iseloomustavad süüvorm - tahtlus või ettevõetamatus - , kuriteo toimepanemise motiivid ja eesmärgid, lühidalt: kuriteo subjektiivne külg, mis on kriminaalregistratsiooni käigus hõlpsasti tuvastatav, kuna selle kohta leidub andmeid kriminaaltoimikus, eriti aga kohtuotsuses.

Kuriteo subjekti tahteakt on omakorda determineeritud kaheksast faktoritest - väliskeskkonna mõjustest ja kuriteo subjekti isiksusest. Nendel faktoritel on

⁵ Vt. lähemalt Ilmar R e b a n e . Algteadmisi kriminoloogiast. Tln., 1975, 6. ptk.

kriminogeenne iseloom ja neid ei saa tuvastada kriminaal-
õiguslike näitajate abil. Seda tuleb teha kriminoloogiliste
indikaatorite kaudu. Raskused seisnevad siin selles,
et inimese teadvus on nn. must kast, milles toimuvate protsesside
täpseks mõõtmiseks puudub seni usaldatav meetod. Järelikult ei
saa mõõta ka nende põhjuslikkust (kausaalsust) inimese tahteakti
suhtes.

Väliskeskkond mõjustab kuriteo subjekti tahteakti ka-
hel viisil, kas vahetult või kaudselt - võttes määraval
viisil osa kurjategija isiksuse kujundamisest ning nihkudes
esiplaanile nende faktorite hulgas, mis viisid isiksuse
väärdumisele ehk deformeerumisele. Eriline koht kurjategija
subjekti tahteakti vahetult mõjustavate faktorite hulgas on
kuriteo ajendil - kuriteo subjekti suhtes välistel asjaoludel,
eriti aga kuriteo toimepanemise situatsioonil, mis kutsub esile
tahteakti või vähemasti valandab selle.

Nõukogude kriminoloogia käesoleval arengutasemel võib
lugeda tuvastatuks rea väliskeskkonna faktorite kriminogeen-
suses selles mõttes, et need mõjustavad kuriteo subjekti
isiksuse väärdumist, selle struktuuri deformeerumist või
vahetult tema otsust toime panna kuritegu või käituda
kuritegelikku tagajärge põhjustaval viisil. Valdavas osas on
siin tegemist negatiivsete faktoritega. Nii mõjustavad isiksuse
kujunemist ja aitavad kaasa selle väärdumisele puudused
koduses ja koolikasvatases, ebaterve elukondlik ümbrus,
irdumine kollektiivist, mitteformaalsete gruppide teadvus
ning meeoleolud, mis pole vajalikul tasemel jms. Kuriteo
ajenditeks aga võivad olla kihutamine teise isiku poolt,
kannatanu väär käitumine, kuid ka liigne nõudlikkus
töökohal, ajutised materiaalsed või muud raskused, alkoholi-
joove, kuriteo toimepanemiseks soodne situatsioon ning
mitmesugused muud välised faktorid.

Konkreetselt kuriteo etioloogiat - konkreetset kuritegu
tinginud kõigi tegurite kompleksi terves ulatuses - ei saa
kriminaalregistratsiooni käigus seni paraku veel tuvastada.
Nõukogude kriminoloogia praeguse arengutaseme juures ei
ole tänini jõutud kriminogeensete faktorite seesuguste
üldtunnustatud formaliseeritud skaalade väljatöötamiseni,
mille abil oleks võimalik mõõta nende faktorite mõju
täpselt tuvastatavate indikaatorite abil.

Üeldu kehtib ka kurjategijate isiksuse struktuuri, sealhulgas psühholoogilise struktuuri ja kurjategija sotsiaalsüüalike hoiakute iseloomustamise kohta täpselt mõõdetavate kriminoloogiliste näitajatega. Vähemasti on see nõnda küsimuse teadusliku läbitöötamise praeguse taseme juures. Kõnelemata kogu probleemi diskussioonilisusest ja eeltööde pikaajalisusest, on ka positiivsete tulemuste saavutamise võimalikkus küsitav. Asi on ju selles, et alginformatsiooni koguvad kriminaalregistratsiooni käigus organid või isikud, kelle menetluses on kriminaalasi. Need on justiitsala praktilised töötajad, kelle kohustuseks pole ei teaduslikud eksperimendid ega üldse ülesannete tähtmine, mis ulatuvad nende ametialastest funktsioonidest kaugemale. Nii ei saa nendele konkreetses asjas ülesandeks teha uuringuid, mis ei tulene nende protsessuaalsest seisundist. Sääraseks uuringuks oleks aga kahtlemata nn. case history või life history koostamine - monograafiline teaduslik uurimus konkreetse kriminaalasia või kurjategija kohta.

Kõll tuleb aga kriminaalregistratsiooni käigus fikseerida konkreetse kuriteo toimepanemist **s o o d u s t a n u d a s j a o l u d**.

Kuriteo toimepanemist soodustavate asjaoludena mõeldakse tavaliselt sääraseid väliseid faktoreid, mis teevad kuriteo toimepanemise võimalikuks, kergeks või hõlbustavad kuritegeliku tagajärje saavutamist, ilma et nad tarvitseksid kausaalseks muutuda kuriteo subjekti tahteakti suhtes. Teiste sõnadega: need asjaolud soodustavad kuriteo toimepanemist ka siis, kui kuriteo subjekt polegi nendest teadlik ega kasuta neid kuriteo toimepanemisel.⁶ Nende asjaolude kohta kriminaalregistratsiooni käigus alginformatsiooni kogumise võimalikkus on silmanähtav ning kooskõlas selle isiku või organi protsessuaalsete funktsioonidega, kelle menetluses on kriminaalasi. Nimelt üeldakse ENSV KrPK §-s 47 lg. 1, et kriminaalasia menetlemisel tuleb välja selgitada "asjaolud, mis soodustasid või võivad soodustada kuriteo toimepanemist".

Praktikas ja teoorias mõistetakse aga KrPK seda sätet

⁶ Vt. lähemalt Ilmar Rebane. Algteadmisi kriminoloogias. Tln., 1975, 6. ptk. p. 7.

avaralt. Soodustavate asjaolude mõistega püütakse võimalikult hõlmata ka konkreetse kuriteo põhjusi, seega k o g u k r i m i n o g e e n s e t e f a k t o r i t e k o m p l e k s i . ⁷ Eriti rõhutab ENSV KrPK § 47 lg. 1 seda alaealise kurjategija puhul. Seal öeldakse: "Alaealise süüdistatava isiksuse uurimisel tuleb pöörata erilist tähelepanu tema elu- ja kasvatustingimustele, psüühika iseärasustele, käitumisele kuni kuriteo toimepanemiseni ja pärast seda, ning muudele asjaoludele, millel on tähtsust alaealise parandamise ja ümberkasvatamise vahendite valikul."

Nimetatud sättest võibki järeldada, et seaduse järgi tuleb kriminaalmenetluse käigus tuvastada kõik kriminogeenseteks osutunud faktorid, mis võisid osutada ka konkreetse kuriteo põhjuseks. Seejuures võivad need olla seotud kuriteo subjekti isiksusega, nagu see nähtub ENSV KrPK § 47 lg. 1 tekstist. Siiski tuleb teha üks oluline reservatsioon. Nimetatud kriminogeensed faktorid on, kasutades KrPK § 48 sõnastust, "kriminaalasja õigeaks otsustamiseks tähtsust omavad asjaolud". Neid võib tuvastada ainultki t õ e n d i t e g a . Seni ei ole mõttevahendeid üksikute kriminogeensete faktorite poolt kurjategija tahteaktile avaldatava mõju ulatuse tuvastamiseks. Järelikult ei saa olla selle kohta ka tõendeid. Oletuste valdkonda pole aga kriminaalprotsessis lubatud laskuda ning seepärast ei või nõuda, et kriminaalregistratsiooni käigus fikseeritaks kõnesolevat mõju. Kriminaalregistratsioon võib puudutada üksnes väliseid asjaolusid, mis on kuriteoga seoses, või siis sähvaseid psüühilisi momente, mille kohta on väliseid, tõenduslikke indikaatoreid.

Konkreetse kuriteo põhjustega on tihedasti seotud kuritegevuse kui sotsiaalse massnähtuse põhjused. Siin on tähel-

⁷ Vt. В.Д. Раудсалу, И.А. Ребане, И.Я. Сильдмяэ. О создании автоматизированной системы юридической информации. - "Советское государство и право", 1974, № 5, стр. 35. Range vahetegu kuriteo põhjuste ja seda soodustanud asjaolude vahel muutub üldse tinglikuks, kui kuriteo subjekt soodustavad asjaolud kuriteo toimepanemiseks ära kasutab. Sel juhul on ju soodustavad asjaolud kuriteo toimepanemisega kausaalses seoses ja muutuvad järelikult kuriteo üheks põhjuseks.

datav üksiku ja üldise vahet. Oma üldistuses ja tüüpilisuses, statistilises seaduspärasuses (vt. eespool, p. 1) on üksikkuriteo põhjused ka kuritegevuse põhjusteks. Kuid erinevalt üksikkuriteo põhjustest ei vaadelda kuritegevuse põhjusi kuriteo subjekti tahteakti prismas. Vastupidi, kuritegevuse põhjuste uurimisel abstraherutakse kuriteo subjekti tahteaktist ja vaadeldakse neid oluliste sotsiaalsete protsesside prismas, nende protsesside negatiivse kõrvalnähtusena.

Iseenesest ei ole võimalik kriminaalregistratsiooni käigus saada informatsiooni kuritegevuse põhjuste kohta selle sõna täpsel tähenduses. Kriminaalregistratsioon ei salvesta ju andmeid nende sotsiaalsete protsesside kohta, mis kuritegevust mõjustavad. Ta võimaldab leida kuritegevuse põhjuste kohta informatsiooni üksnes niivõrd, kui need põhjused kujutavad endast üksikkuritegude statistilist üldistust, üksikkuritegude põhjuste aritmeetilist summat. See informatsioon on aga üksnes lähtekohaks kuritegevuse kui sotsiaalse massnähtuse ja selle põhjuste laiahaardelisele uurimisele ajaloolise materialismi kogu metodoloogilise arsenaali abil (vt. eespool, p. 1).

Hoopis teises plaanis asetub kuritegevust soodustavate asjaolude fikseerimine kriminaalregistratsiooni käigus.

Teatavasti peetakse kuritegevust soodustavateks asjaoludeks selliseid faktoreid, mis mõjustavad kuritegevuse tõusu või langust, olenemata nende faktorite sotsiaalsühholoogilisest sisust. Asi on selles, et kuritegevuse põhjustena toimivad olulised sotsiaalsed protsessid oma negatiivsete kõrvalnähtuste kaudu ainult koos sotsiaalsühholoogiliste faktoritega ehk teisiti öeldes - ühiskondliku, eeskätt mitteformaalsete gruppide, teadvuse vahendusel. Sellise ühiskondliku teadvuse kaastööl muutuvadki need faktorid kausaalseiks ka kuriteo subjekti tahteakti suhtes. Kuritegevust soodustavad asjaolud toimivad seevastu ka siis, kui ühiskondlik teadvus neid ei vahendagi.⁸ Nii on kurite-

⁸ Vt. Ilmar R e b a n e . Algteadmisi kriminoloogias. Tln., 1975, lk. 174; В.Н. К у д р я в ц е в . Причинность в криминологии. (О структуре индивидуального преступного поведения). М., 1968, стр. III-III3.

gevust soodustavateks asjaoludeks elanikkonna ilve, nende vanuserühmade arvuline kasv, kes on kuritegelikult kõige aktiivsemad (näiteks vanuses kuni 60 aastat) jne. Kõnesolevate vanuserühmade arvuline suurenemine toob kuritegevuse tõusu kaasa, ilma et seda tingiks sotsiaalpsühholoogilised tegurid.

Kuritegevust soodustavate asjaolude uurimine pole võimalik, kui ei ole selget pilti kuritegevuse seisundist, struktuurist, eriti aga dünaamikast. Kuid see uurimine eeldab samuti usaldatavat demograafilist statistikat, mille kohta kriminaalregistratsioon mingit informatsiooni ei anna.

3. Kriminaalregistratsioon hõlmab kõiki teada olevaid kuritegusid ning neid toimepannud isikuid. Seega on arvestatavaks kaks ja nimelt kuritegu ja kurjategija. Need mõisted vajavad aga täpsustamist ja hoopiski mitte sellest aspektist, et määratleda kurjategija (kuriteo subjekti) ja kuriteo mõistet. Nimetatud mõisted tulenevad ju kehtivast kriminaalseadusest. Küll aga vajab lahendamist küsimus, mis moodustab ühe kuriteo ja mitu korda registreerida kuritegeliku käitumise akte. See küsimus tõusetub kuritegude ja kohtuotsuste konkurentsi (EHSV KrK §-d 40 ja 41), vältavate, jätkuvate ja liitkuritegude puhul, samuti mõningatel muudel juhtudel. Belnevaga seoses vajab lahendamist ka teine küsimus ja nimelt, mitu korda registreerida kurjategijana isik, kes on toime pannud enam kui ühe kuriteo.

Et saada täielikku pilti kuritegevuse, selle seisundi, struktuuri ja dünaamika kohta, kuuluvad registreerimisele kõik teatavaks saanud kuriteod. Loomulikult kuuluvad registreerimisele ka kõik kurjategijad, s. t. isikud, kes on kuritegusid toime pannud. Kuna aga toimepandud kuritegude ja kurjategijate arv ei kattu, siis tulebki nad registreerida eraldi. Tegelikult moonutatakse, kui registreeritakse ja vastavalt sellele ka arvestatakse kuritegude või koguni kohtuotsuste konkurentsi korral üksnes kõige raskemat kuritegu, või siis kuritegude ja kurjategijate arvu kooskõlla viimiseks registreeritakse ainult kuriteo täideviija, kuriteost muud osavõtjad aga jäetakse arvestamata. Kuritegevuse seisundi, struktuuri ja dünaamika hindamisel on hiljem kurjategijate ja kuritegude arvu kooskõlla viimine

täiesti võimalik mitmete mudelite abil. Siinkohal puudub vajadus nendel peatumiseks, kuna see küsimus tõusetub alles kriminaalregistratsiooni käigus saadud andmete töötlemisel ja pealegi oleme seda käsitletud teisel.⁹

Kurjategija ja kuriteo mõisted vajavad kriminaalregistratsiooni organiseerimisel mõningat täpsustamist ka kriminaalprotsessuaalsest aspektist.

On ilmne, et kurjategijaks muutub inimene kuriteo toimepanemise hetkest ja ka kuriteoks tunnistatakse kriminaalseaduses ettenähtud tegu selle toimepanemise hetkest. Ka kriminaalregistratsioonis tuleb arvestada kuriteo toimepanemise aega. Ometi pole võimalik toimetada kriminaalregistratsiooni juba kuriteo toimepanemise momendil. Arusaadavalt põhjusil saab seda teha mõnevõrra, paljudel juhtudel aga tunduvalt hiljem. On ju registreeritavate andmete tuvastamiseks vaja uurimistoiminguid ja tavaliselt ka jõustunud kohtuotsust. Järelikult peab kriminaalstatistika olema eelkõige kohtulikult süüdimõistete, samuti kohtulikult tuvastatud kuritegude statistika.

Kuna kuritegude ja kurjategijate registratsioon peab olema ammendav, siis peab see hõlmama ka nn. erasüüdistusasju. Registreerimisele ei kuulu aga erasüüdistusasjad, milles menetlus on lõpetatud ENSV KrPK § 5 lg. 1 p. 6 põhjal kannatanu ja süüdistatava leppimise tõttu.

Kuna kriminaalregistratsioon hõlmab kõiki kohtulikult tuvastatud kuritegusid ja nende toimepanemises süüdimõistatud isikuid, siis kuuluvad arvestamisele ka kuriteod, milles kohus teeb süüdimõistva otsuse karistust mõistmata või süüdimõistetu vabastamisega karistusest. Sääraseid juhtumid on ette nähtud ENSV KrPK §-des 264 ja 268 lg. 2 ja 3. Nendega võrdselt tuleb lugeda ka juhtumid, kus asja kassatsiooni või järelevalve korras läbivaatav kohus tühistab süüdimõistva otsuse ja lõpetab menetluse, kuid mitte sellepärast, et kohtualuse süü pole tõendatud, vaid tema vabastamise tõttu kriminaalvastutusest (ENSV KrPK § 316 p. 1). Registreerimisele kuuluvad samuti kuriteod, milles

⁹ Vt. Ilmar Rebane. Algteadmisi kriminoloogias. Tln., 1975, lk. 36-37.

asja sisuliselt arutav kehus lõpetab menetluse oma määrusega põhjusel, et ilmsed kohtualuse vabastamist kriminaalvastutusest tingivad asjaolud (ENSV KrPK §-d 220 ja 190 lg. 1 p. 4). Ent neilgi juhtudel on alust väita, et kuriteo toimepanemine ning isiku süü selles on kohtulikult tuvastatud.

Siiski jääks kriminaalregistratsioon puudulikuks, kui see hõlmas üksnes kohtulikult tuvastatud kuritegusid ning kohtulikult süüdimõistatud isikuid. Registreerida tuleb ka need kuriteod, milles menetlus lõpetatakse kohtuelse uurimise käigus süüdlase vabastamise tõttu kriminaalvastutusest. Järelikult registreeritakse kurjategijatena isikud, kes on vabastatud kriminaalvastutusest ENSV KrK §-de 11 lg. 2; 16; 49 lg. 1; 50; 51; 53; 62 lg. 2; 165 lg. 3 ja 207 lg. 2 alusel või on tähendatud ENSV KrPK §-des 5 lg. 1 p. 8, ja 8. Loomulikult kuuluvad registreerimisele ka nende isikute poold toimepandud kuriteod.

Isiku vabastamisel kriminaalvastutusest ei teki erilisi raskusi toimepandud kuriteo tuvastatuse lugemisega. Asja lõpetamise määruses peab sel juhul kuriteo toimepanemise fakt olema fikseeritud. Komplitseeritud on see küsimus üksnes alaealiste suhtes, kelle kohta materjalid saadetakse läbi vaatamiseks alaealiste asjade komisjonile, samuti isikute suhtes, kelle kohta materjalid antakse arutamiseks seltsimehelikule kohtule. Asi seisneb nimelt selles, et ei seltsimehelik kohus ega ka alaealiste asjade komisjon ole seotud organi määrusega, millega isik vabastatakse kriminaalvastutusest. Nad võivad sellise isiku ka õigeks mõista. Tõsi küll, need juhtumid on haruharvad, ent siiski võimalikud. Säärasel juhul ei saa tegu pidada kuriteoks ning see ei tohi sattuda kriminaalregistratsiooni.

Kui isik on juba kurjategijana registreeritud ja alles hiljem ilmneb, et seda on tehtud alusetult, või kui pärast arvelevõtmist selgub, et kuriteo toimepanemine on jäänud tuvastamata, tuleb kriminaalregistratsiooni andmestiku vastavalt korrigeerida. Nimetatud isikud ja kuriteod tuleb arvestusest välja võtta. Midagi erilist säärastes korrektiivides ei ole, sest kuritegude teatavaks saamine ning kuritegudes süüdi olevate isikute väljaselgitamine, resp. nende kohtulik süüdimõistmine ei lange ajaliseltselt niikuini

kokku kuriteo toimepanemisega. Kõnelemata sellest, et ka-
lendriaasta (või lühema ajavahemiku - kuu, kvartali või
poolaasta) möödumisel pole kaugeltki lõppenud menetlus vas-
tava aasta kestel toimepandud kuritegudes, võib kuritegu
ilmneda ja kurjategijast teada saada tunduvalt hiljem põ-
rast kuriteo toimepanemist. Kriminaalregistratsioon on aga
neilgi juhtudel vajalik. Hilisem registratsioon korrigeer-
ib paratamatult varasemaid ekslikke arvestusandmeid.

Omaette küsimus on, kuidas toimida nende kuritegude
pühul, milles süüdlased jäävad avastamata. Kriminaalregist-
ratsiooni täielikkuse huvides oleks muidugi hea, kui neid-
ki kuritegusid arvestataks. Teiselt poolt on aga ilmne, et
süüdlase avastamata või tabamata jäämisegi korral on re-
gistreerimisandmed pahatihti üsna pinnapealsed ning pole
võrreldavad muude kuritegude ja nendes süüdiolivate isiku-
te kohta kogutud andmetega. Nähtavasti on õige ka need juh-
tumid kriminaalregistratsiooni kanda, kuigi registreerita-
vad andmed ise jäävad mitmeti lünklikeks.

Küsimuse sõrased lahenduse poolt kõneleb asjaolu, et
kriminaalstatistika ei ole ega saagi kunagi olla päris täp-
ne. On kuritegusid, mis justiitsorganitele üldse kunagi tea-
tavaks ei saa, mida seepärast keegi ei registreeri ning mi-
da ükski kriminaalstatistika ei kajasta. Latentse kurite-
gevuse ulatuse kindlaksmääramisel osutub kriminaalstatisti-
ka jõuetuks. Siin tuleb kasutada teisi meetodeid - massi-
lisi vaatlusi, analüüsi, küsitlusi jmt.

4. Kriminaalregistratsiooniga tegelevad mitmed amet-
konnad - siseministeerium, prokuratuur ja kohus. Oma re-
gistratsioonisüsteem on alaealiste asjade komisjonil. Kõik
need ametkonnad kasutavad registratsiooni andmeid aruand-
luses. Seejuures ei ole eri ametkondade poolt kriminaalre-
gistratsioonis ja aruandluses kasutatavad kriminaalstatisti-
tilised ja kriminoloogilised näitajad kaugeltki ühtlusta-
tud.

Kriminaalstatistilisi ja kriminoloogilisi näitajaid
kasutatakse loomulikult ka teaduslikus uurimistöös. Kuna
aga justiitsorganite poolt kriminaalregistratsiooni käigus
kogutud empiiriline materjal on teaduslikuks uurimistööks
teavaliselt raskesti kättesaadav, sageli ka ebapiisav, ko-
guvad teadlased kriminaalstatistilisi ja kriminoloogilisi

andmeid enamasti ise, peamiselt valikuurimiste põhjal ja üldistavad ning tõstlevad neid teaduslikel eesmärkidel, kusjuures nad ise määravad kindlaks ka kriminaalstatistilised ja kriminoloogilised näitajad.

Säärane olukord teeb erakordselt raskeks pildi saamise kuritegevuse kohta nii vabariigis tervikuna kui ka väiksemate territoriaalsete üksuste lõikes. Andmed, millega opereeritakse, ei ole kõrvutatavad. Siit jehtuvad rohked komplikatsioonid kuritegevuse prognoosimisel ja kuritegevusvastase võitluse planeerimisel. Kuna lähteandmed pole ühesugused, on ka järeldused ja ettepanekud pahatihti suuresti erinevad.

Eelnevaga seoses muutub edasilükkamatult vajalikuks kriminaalstatistiliste ja kriminoloogiliste näitajate unifikatsioon. Just neid unifikseeritud näitajaid tulekski kasutada kriminaalregistratsioonis, sõltumata sellest, missugune ametkond kriminaalregistratsiooniga tegeleb. Loomulikult leiaksid need unifikseeritud näitajad tee ka kriminaalstatistikasse, kuna see ju tugineb kriminaalregistratsioonile. Ent need unifikseeritud näitajad oleksid arusaadavalt üha laiemini kasutatavad teaduslikus uurimistöös.

Unifikseeritud kriminaalstatistiliste ja kriminoloogiliste näitajate väljatõõtamine ühe liiduvabariigi jaoks on seotud tunduvate raskustega. Eriti käib see kriminaalstatistiliste näitajate kohta. Nimelt on kriminaalstatistiline aruandlus ja selle peamised näitajad kehtestatud üleliiduliselt. Liiduvabariik ei ole pädev siin midagi muutma. Hoopis avaramad on kriminoloogiliste näitajate unifikseerimise võimalused. Siiski on liiduvabariigis vaja tööd teha ka kriminaalstatistiliste näitajate unifikseerimiseks, mis oleks ettevalmistav etapp nende ühtlustamiseks üleliidulises ulatuses. Ning pole mingit alust väita, et see töö oleks liiduvabariigis üldse võimatu.

Kriminaalstatistiliste näitajate unifikseerimine on võimalik ka nii, et on arvesse võetud kõigi asjaomaste ametkondade erinevad vajadused. Selle eelduseks on kriminaalstatistiliste näitajate skaalade detailiseerimine. Asi on selles, et eri ametkonnad kasutavad üldiselt samu kriminaalstatistiliste näitajate skaalaid (näiteks süüdimõis-

tetu vanus, tema haridus, lisaks rahvamajandusharu, milles kuritegu toime pandi jne.), kuid nende näitajate intervallid või skaalade detailsus on tihtipeale erinevad. Näiteks registreeritakse ühes ametkonnas kuriteo subjektide vanus 5-, teises aga 10-aastaste intervallidega, Unifitseerimisel tuleks siiski kasutada 5-aastast intervalli, sest sellest lähtudes pole raske tuvastada 10-aastase intervalli arvväärtust. Kui aga ühe ametkonna aruandluses (ja järelikult ka kriminaalregistratsioonis) puudub mingi skaala üldse, mida teine ametkond seevastu kasutab, siis tuleb selline skaala juurutada kõigi ametkondade kriminaalregistratsioonis, kuigi see mõne ametkonna aruandluse seisukohast polekski vajalik.

Erinevalt kriminaalstatistilistest näitajatest on kriminoloogilised näitajad enamasti kehtestatud liiduvabariikide justiitsametkondade, eelkõige aga prokuratuuriorganite poolt nende pädevuse piires. Sellepärast ongi neid näitajaid liiduvabariigis hoopis kergem unifitseerida. Ühtlasi tuleb märkida, et kriminoloogiliste näitajate skaalad on liiduvabariikides üsna lünklikud ning mõned nendest tuleb alles välja töötada.

Eelnevatest kaalutlustest lähtuski TRÜ kriminoloogia laboratoorium, kui ta 1972. a. kolmandas kvartalis hakkas tegelema kriminaalstatistiliste ja kriminoloogiliste näitajate unifitseerimisega Eesti NSV jaoks. Seda tööd tehti kontaktis asjast huvitatud ametkondadega. Töö üksikute etappide ja kogu töö tulemusi arutati koos nende ametkondade esindajatega. Vajaduse korral tehti näitajate skaalades sellekohaseid muudatusi. Töö viidi lõpule 1974. a. neljandas kvartalis.

Kriminaalstatistiliste ja kriminoloogiliste näitajate väljatöötamiseks kasutati erinevat meetodikat. Eelnevalt aga koguti kõigi ametkondade kriminaalstatistilise aruandluse vormid ning ühtlasi kriminaalregistratsiooni kasutatavad arvestuskaardid kuritegude ja kurjategijate kohta. Koguti ka demograafilises statistikas ning mõnede majandusgeograafias kasutatavate näitajate skaalad, samuti mitmesugustes teaduslikes töödes, sealhulgas üleliiduliselt kasutatavad kriminaalstatistiliste ja kriminoloogiliste näita-

jate skaalad. Demograafilises ja majandusstatistikas kasutatavate näitajate arvessevõtmine osutus vajalikuks kindlustamiseks kuritegevuse parameetrite võrreldavust üldisemate sotsiaalsete protsessidega. See võrreldavus on ju kuritegevuse põhjuste uurimise tingimatu eeldus (vt. eespool, p. 2).

Kriminaalstatistiliste unifitseeritud näitajate väljatöötamiseks koostati eelnevalt üksikute skaalade lõikes võrdlustabelid, kus kõrvaltati üksikuid näitajaid, mille kasutamise kohta oli kogutud materjali põhjal andmeid. Ühtlasi töötati välja ettepanekud skaalade unifitseerimiseks. Seejuures ei toimitud mehaaniliselt või intuiitiivselt. Olemasolevate võimaluste piires peeti põhjendatuks näitajate seesuguseid intervale, mis tõepoolest kajastavad olulisi erinevusi mingi massiivi moodustanud nähtuste üksikutes rühmades, erinevusi, mille alusel võib omakorda moodustada väiksemaid massiive ehk allstruktuure. Siinkohal võeti arvesse seniste uurimuste, sealhulgas Tartu ja Kohtla-Järve linnade kuritegevuse võrdleva uurimise, kriminoloogia laboratooriumi muude uurimuste ja mitmesuguste teisel tehtud üldistuste ning teaduslike järelduste andmeid. Nendest lähtudes osutus näiteks vajalikuks jagada 14 - 19-aastaste kuriteo subjektide rühm omakorda väiksemateks rühmadeks 1-aastaste intervallidega, kuna järgmised vanusrühmad määratleti 5-aastaste intervallide kaupa. Arvestades seda, et praktiliselt kaob kuritegelik aktiivsus 60. eluaastaga, ühendati 60. eluaasta saavutanud kuriteo subjektid ühte vanusrühma. Nii toimiti teistegi kriminaalstatistiliste näitajate skaalade väljatöötamisel ja unifitseerimisel. Sel viisil koostati 30 võrdlustabelit ja unifitseerimisettpanekut kriminaalstatistiliste näitajate kohta.

Kriminoloogiliste näitajate unifitseerimisettpanekute väljatöötamisel tuli talitada teisiti. Kuna kehtivas kriminaalregistratsioonisüsteemis kajastuvad kriminoloogilised näitajad üsna tähtsusetul määral, siis tuli need valdavalt osas iseseisvalt välja töötada. Et siin mitte laskuda spekulatiivsete arutluste teele, lähtuti peamiselt juba olemasolevast empiirilisest materjalist, analüüsiti ja üldistati seda, kuid mõistagi võeti arvesse ka kirjanduses avaldatud teoreetilisi seisukohti ja järeldusi. Eelkõige talitati nii näitajate skaalade väljatöötamisel kuritegude

toimepanemist soodustavate asjaolude fikseerimiseks. Soodustavaid asjaolusid mõisteti seejuures üsna avaralt (vt. eespool, p. 2).

Kuritegude toimepanemist soodustavate asjaolude näitajate skaalade väljatöötamiseks analüüsiti kahe rajooni prokuratuuri kriminaalregistratsiooni kaarte ja nende üldistamise tulemusena koostati 15 tabelit kuriteo rühmade lõikes tüüpiliste soodustavate asjaolude kohta, mille alusel, arvesse võttes ka kirjanduslikke allikaid, koostati vastavad ettepanekud.

Näitajate skaalade väljatöötamisel kuriteo motiivide ja eesmärkide kriminoloogiliseks iseloomustamiseks tuli seevastu peardõhk asetada teoreetilisele tööle, kuid ühtlasi detailiselt analüüsida kehtivate kriminaalseaduste sätteid. Loomulikult ei jätud aga arvesse võtmata ka olemasolevat empiirilist materjali.

Isikukirjelduse unifikseeritud kriminoloogiliste (isiksuse ja sotsiaalsühholoogiliste) näitajate skaalade väljatöötamisel tuli rohkesti kasutada kirjandust muude distsipliinide (pedagoogika, sotsiaalsühholoogia jm.) alalt, samuti välismaist erialast kirjandust. Erilist tähelepanu pöörati alaealise kurjategija isiksuse karakteristikatele, sealhulgas isiksuse kujunemisele.

Kõik ettepanekud kriminaalstatistiliste ja kriminoloogiliste näitajate unifikseerimiseks on üksikasjalikult teoreetiliselt põhjendatud. Kogu töö on talletatud kolmeköitelises mahukas käsikirjas.

5. Kriminaalregistratsioon ei ole omaette eesmärk. Sellel on mõtet üksnes niivõrd, kui võrd see lülitub kriminaalstatistilise ja kriminoloogilise informatsiooni otsimise süsteemi. Ainult sel juhul muutub kättesaadavaks, kasutatavaks ja edasiselt töeldavaks kriminaalregistratsiooni käigus talletatud teave. Seda kriminaalregistratsiooni otstarvet tuli silmas pida ka kriminaalstatistiliste ja kriminoloogiliste unifikseeritud näitajate skaalade väljatöötamisel. Need skaalad peavad võimaldama informatsiooni hõlpsat kogumist, salvestamist, otsimist ja edasist töötlemist. Seejuures tuli silmas pida, et tänapäeval tuleb luua kriminaalstatistilise ja kriminoloogilise informatsiooni automaati-

s e e r i t u d otsimissüsteem.¹⁰ Siit tulenesid täiendavad nõuded unifitseeritud kriminaalstatistilistele ja kriminoloogilistele näitajatele, mis pidid võimaldama veatut kodeerimist ja talletamist elektronarvuti mälus, sellest informatsiooni otsimist ning vastavalt programmile ka teabe eelnevat töötlemist.

Ühtlasi lähtuti sellest, et elektronarvuti mälus võib peale arvulise informatsiooni salvestada ka sõnalist teavet. See võimaldab avardada automatiseeritud otsimissüsteemile seatavaid eesmärke.

Kriminaalstatistilise ja kriminoloogilise informatsiooni automatiseeritud otsimissüsteem ei saa ise tegelda kriminaalregistratsiooniga, s. t. kriminaalstatistilise ja kriminoloogilise alginformatsiooni kogumisega. Ent teiselt poolt ei saa see süsteem eksisteerida alginformatsioonita - empiirilise andmestikuta. Küll aga peab ta salvestama laekuva alginformatsiooni.

Kriminaalstatistilise ja kriminoloogilise alginformatsiooni kogumiseks pole vaja luua mingit erilist aparati. Informatsiooni kogub kriminaalmenetluse käigus isik (organ), kelle menetluses on asi, vastava küsimustiku täitmise teel, mis on ainult erandlikult lahtiste vastustega. Sellisteks isikuteks on juurdlust teostav isik, uurija, prokurör ja kohtunik. Küsimustik liigub koos kriminaaltoimikuga ja kohtuotsuse jõustumisel antakse edasi informatsioonikeskusele, kelle juures on otsimissüsteem. Lõpeb aga menetlus asjas varem, antakse küsimustik täidetuna edasi keskusele menetluse lõppemisel. Materjalide üleandmisel seltsimehelikule kohtule või alaealiste asjade komisjonile lõpetatakse küsimustiku täitmine seal, mille järel saadetakse informatsioonikeskusele.

Informatsioonikeskus, kelle juurde kuulub otsimissüsteem, salvestab temale üleantava alginformatsiooni kuriteo ja kurjategija kohta. Keskuse ülesandeks on kriminaalstatistilise ja kriminoloogilise informatsiooni administreerimine. Oma laadilt võib see informatsioon olla kaheksugune.

¹⁰ See süsteem on hõlmatud juriidilise informatsiooni automatiseeritud otsimissüsteemist JURIPS (lühendina sõnast: *Поисковая система юридической информации*).

Kuna vaadeldav informatsiooni automatiseeritud otsimissüsteem põhineb kriminaalregistratsiooni (tegelikult hõlmab viimane ka kriminoloogilist informatsiooni) ning ühendab arvulise ja sõnalise teabe, siis on selle abil võimalik leida konkreetse isiku ja tema poolt toimepandud kuriteo kohta salvestatud kriminaalõiguslikud ja kriminoloogilised näitajad, samuti üles otsida kuriteosündmuse kirjeldus ning saada pilt isiku kriminaalsest minevikust ja kuritegelikust käekirjast.¹¹ Seega on võimalik informatsioonikeskuse juurde tegelikult luua kuritegevuse ja kurjategijate arhiiv vabariigis.

Igasugust muud informatsiooni, mis ulatub konkreetsest kuriteost või kurjategijast kaugemale, ei saa automatiseeritud otsimissüsteemi abil leida esialgsel kujul. Võib öelda enamigi: esialgsel kujul see muu informatsioon eksisteeribki alles siis, kui kriminaalregistratsiooni käigus kogutud, elektronarvuti mälus salvestatud kriminaalstatistilised ja kriminoloogilised näitajad on arvuti poolt vastavalt programmile töödeldud ja üldistatud. Säärane töötlemine ja üldistamine on automatiseeritud otsimissüsteemi olulisi eesmärke, mis välistab vajaduse käsitsi töödelda ja üldistada empiirilist materjali. Alginformatsioonist kõneleme antud juhul põhjusel, et seegi informatsioon vajab edasist töötlemist, analüüsimist ning üldisemat laadi sotsiaalsete protsesside parameetritega kõrvutamist.

Kriminaalregistratsioon, nagu juba märgitud, peab hõlmama kõiki vabariigis toimepandud kuritegusid ning samuti kõiki isikuid, kes on nende kuritegude toimepanemises süüdi. See ei tähenda aga, et otsimissüsteem peaks andma kriminaalstatistilist ja kriminoloogilist informatsiooni ainult vabariigi kohta tervikuna. Süsteem võimaldab seda saada ka vabariigi üksikute linnade, rajoonide ja muude administratiivterritoriaalsete jaotuste lõikes, samuti üksikute konkreetsete objektide - asutuste, ettevõtete, organisatsioonide - ning tervete rahvamajandusharude kaupa.

¹¹ Printsipiibis tuleb jaatada otsimissüsteemi kasutamist operatiivsetel eesmärkidel - kuritegeliku käekirja eripära alusel kurjategija leidmiseks ja tabamiseks. Selle küsimuse lähem käsitus ei mahu aga käesoleva artikli raamidesse.

Eelnevaga seoses vajab lahendamist küsimus, kas on võimalik otsimissüsteemiga hõlmata selle loomisele eelnevat aega, s. t. salvestada kriminaalstatistilist ja kriminoloogilist alginformatsiooni otsimissüsteemi loomisele eelnevate aastate kohta.

Vastus sellele küsimusele on eitav. Otsimissüsteemi loomine eeldab informatsiooni kogumist kindla programmi ja meetodika alusel ning rea organisatsiooniliste küsimuste eelnevat lahendamist. Alles pärast seda võib asuda informatsiooni salvestamisele ja otsimisele elektronarvuti mälust. Informatsiooni kogumine varasemate aastate kohta aga ei kindlusta ei selle täielikkust, kvaliteetsust ega ka võrreldavust informatsiooniga, mis käib aastate kohta pärast informatsioonikeskuse loomist. Pealegi oleks see ilmselt üle jõu käiv ülesanne, kui informatsiooni kogumisel tahetakse ajaliselt minna väga kaugele tagasi.

Kriminaalstatistilise ja kriminoloogilise informatsiooni automatiseeritud otsimissüsteemi väljatöötamisel tuleb ühtlasi silmas pida, et selle süsteemiga hõlmatud informatsiooni mahtu võiks edaspidi suurendada ning süsteem oleks vaadeldavast aspektist paindub ja n.-ö. lahtine. Seda nõuet tuleb arvesse võtta nii kriminaalstatistiliste ja kriminoloogiliste unifitseeritud näitajate skaalade väljatöötamisel kui ka silmas pidades võimalust hõlmata otsimissüsteemiga edaspidi ka informatsiooni administratiivkaristuste kohaldamise ning seltsimehelike kohtute praktika kohta kogu ulatuses. Kaugemas perspektiivis tuleb samuti kaaluda informatsiooni salvestamist distsiplinaarpraktika kohta automatiseeritud otsimissüsteemi jaoks. Vajadus otsimissüsteemi sääraseks laiendamiseks on tingitud sellest, et nii administratiiv- kui ka distsiplinaarpraktikatel, samuti seltsimehelike kohtute poolt kohaldatavatel mõjutamisvahenditel on paljudel juhtudel kriminaalõiguslik prejaditsiaalne tähtsus. Sageli tunnistatakse ju alles pärast nende karistuste ja mõjutamisvahendite kohaldamist samasuguse teo teistkordne toimepanemine kuriteoks.

Unifitseeritud kriminaalstatistiliste ja kriminoloogiliste näitajate väljatöötamise käigus informatsiooni automatiseeritud otsimissüsteemi loomise küsimust tõstatades lähtus TRÜ kriminoloogia laboratoorium sellest, et Eesti NSV-s on suhteliselt väikese territooriumi ja elanikkonna tõttu or-

ganisatsioonilised küsimused mõnevõrra kergemini lahendada-
vad, vajaduse korral aga seepärast ka korrektiivid hõlpsa-
mad. Samuti peeti silmas asjaolu, et eeltöödega on Eesti
NSV-s varem alustatud ja mõnevõrra kaugemale jõutud.

Kogu töö kriminaalstatistilise ja kriminoloogilise in-
formatsiooni automatiseeritud otsimissüsteemi loomisel ja-
gati viide etappi:

1) otsimissüsteemi poolt hõlmatava informatsioonimas-
siivi ja selle struktuuri kindlaksmääramine ning otsimis-
süsteemi loomise teoreetiliste aluste väljatöötamine;

2) unifitseeritud kriminaalstatistiliste näitajate väl-
jatöötamine otsimissüsteemi jaoks;

3) unifitseeritud kriminoloogiliste näitajate väljatöö-
tamine otsimissüsteemi jaoks;

4) näitajate registreerimiskaardi koostamine ning üles-
ande matemaatilise ja tehnilise külje lahendamine;

5) eksperimenteerimine ja meetodiliste juhendite koos-
tamine.

TRÜ kriminoloogia laboratoorium asus ühtlasi seisuko-
hale, et kriminaalstatistilise ja kriminoloogilise infor-
matsiooni automatiseeritud otsimissüsteem tuleb lülitada ü-
ldisesse juriidilise informatsiooni automatiseeritud otsi-
missüsteemi, viimast aga käsitleda automatiseeritud juhti-
missüsteemi (AJS) ühe allstruktuurina.¹²

Töö kolm esimest etappi viidi lõpule. Edasine töö tuli
materiaalsete ressursside puudumisel katkestada. Töö jätk-
miseks puuduvad kriminoloogia laboratooriumil ka praegu vöi-
malused. Ent lõpuleviidud töö etapid on siiski praktilise
ja teoreetilise tähtsusega, kuna kujutavad endast suurt sam-
mu edasi kriminaalstatistiliste ja kriminoloogiliste näita-
jate unifitseerimisel.

¹² Vt. lähemalt В.Д. Раудсалу, И.А. Реба-
н е, И.Я. С и л ь д м я э. О создании автоматизированной
системы юридической информации. - "Советское государство и
право", 1975, № 5, стр. 28-36.